

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ ที่จะช่วยให้การพัฒนาเจริญก้าวหน้าบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนในการพัฒนาประเทศนั้น นอกเหนือจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การสาธารณสุข และอื่น ๆ อีกมากมายแล้ว การพัฒนาการศึกษาจัดว่าเป็นส่วนสำคัญมากที่สุดด้านหนึ่ง เพราะเหตุว่าสังคมที่การศึกษาไม่เจริญก้าวหน้า ย่อมถือว่าสังคมนั้นยังไม่พัฒนา (ปรีชา เศรษฐธีร, 2527 : 17) สถาบันที่เป็นส่วนสำคัญใกล้ชิดและควบคู่ไปกับชีวิตของสังคมชนบททุกแห่งมาตั้งแต่บรรพกาล จนถึงปัจจุบันคงไม่มีสถาบันใดเกินสถาบันการศึกษา (ค้วน ขาวหนู, 2528 : 55)

สถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อสังคมมากโดยเฉพาะสังคมที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย เพราะเป็นสถาบันที่มีหน้าที่ฝึกฝนและถ่ายทอดขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมให้แก่สมาชิก ตลอดจนปรับปรุงพัฒนาให้สมาชิกมีคุณภาพ ในการดำเนินชีวิตด้วยดีในสังคมและเพื่อเป็นกำลังใจสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป หน่วยงานในสถาบันการศึกษาที่มีหน้าที่ให้การศึกษาอบรมเบื้องต้นแก่สังคมในปัจจุบันคือโรงเรียน (เรือง เจริญชัย, 2522 : 12) โรงเรียนเป็นระบบทางสังคมในลักษณะของระบบเปิด (Owens, 1981 : 63) คุณลักษณะประการหนึ่งของระบบเปิดคือ การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของระบบโรงเรียน จึงต้องมีความสัมพันธ์กับชุมชนอันถือว่าเป็นสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ทั้งนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จะเป็นกระบวนการสองทาง (Lipham, 1974 : 15) ดังนั้น โรงเรียนและชุมชนจะต้องมีบทบาทเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ มีการช่วยเหลือเกื้อกูล และมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ถ้าพิจารณาจากทางด้านโรงเรียนก็จะเห็นได้ว่า โรงเรียนเป็นระบบหนึ่งภายในสังคมหรือชุมชนที่มีความสำคัญยิ่งต่อสังคมนั้น ๆ เพราะโรงเรียนมีภาระหน้าที่หลักโดยตรงในด้านการจัดการศึกษา (อุทัย บุญประเสริฐ, 2525 : 67)

ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็มีส่วนให้ประสบการณ์ที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม และเจตคติให้แก่เด็ก ดังนั้น โรงเรียนจะต้องได้รับความร่วมมือจาก ชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา นอกจากนี้จะช่วยให้สามารถจัดการศึกษาได้ตรง ตามความต้องการของชุมชน เหมาะสมกับสภาพทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว ยังเป็นการ ถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตยที่ให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอีกด้วย (เสาวณีย์ เสนาสุ, 2529 : 109) ด้วยเหตุนี้สถาบันต่าง ๆ ที่มีขึ้นในชุมชนย่อมตั้งขึ้นมาเพื่อรับใช้หรือ สนองความต้องการของชุมชนโรงเรียนมัธยมศึกษาในฐานะที่เป็นตัวแทนของสถาบันการศึกษา และเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนจะต้องให้บริการแก่ชุมชนตามกำลังความสามารถภายในของเขต ของอำนาจหน้าที่ที่จะทำได้ (สุภรณ์ ศรีพหล, 2525 : 21)

กรมสามัญศึกษา ได้วางแผนปฏิบัติในการบริการโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยมุ่งที่จะให้โรงเรียนมัธยมศึกษาทุกโรงเรียนมีบทบาทร่วมพัฒนาชุมชนช่วยเหลือบริการชุมชนให้ชุมชนได้รับ ประโยชน์จากโรงเรียนและขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทช่วยโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อ ให้โรงเรียนมัธยมศึกษาทุกโรงเรียนทั่วประเทศเป็นโรงเรียนเพื่อชุมชน (กรมสามัญศึกษา กองการ มัธยมศึกษา, ม.ป.ป. : 1)

ในปัจจุบันความพยายามที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนและ โรงเรียนกับชุมชนก็เริ่มมีมากขึ้นตามลำดับ ในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยได้จัดให้มี โรงเรียนชุมชนขึ้น ด้วยความหวังที่จะให้การศึกษาเข้าถึงจิตใจของชุมชน ให้ประชาชนเห็น ความสำคัญของการศึกษาและเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาร่วมกับรัฐ (นาถเจสียว สุมาวงศ์, 2517 : 2) เพราะโรงเรียนจะต้องอาศัยทรัพยากรจากชุมชนในการพัฒนา โรงเรียนไม่ว่าจะเป็นด้านอาคารสถานที่หรือการเรียนการสอนก็ตาม จะเห็นได้จากแนวการ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่กำลังใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ได้มุ่งเน้นให้ใช้แหล่งวิทยาการสถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระของชุมชนมา ช่วยในการเรียนการสอนกลุ่มวิชาชีพ ถ้าทั้งทางโรงเรียนและชุมชนขาดความร่วมมือและมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันแล้ว ประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนตามแนวนี้นี้คงจะสำเร็จได้ ยาก (กิตติมา ปริทัศน์, 2532 : 237)

โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐมีรูปแบบเป็นองค์กรระบบราชการ ดังนั้น นอกจากจะมีบทบาทและหน้าที่ตามนโยบายของมโนทัศน์ที่ตั้งที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว การปฏิบัติหน้าที่ยังถูกกำหนดไว้เป็นการเฉพาะเช่นเดียวกับขององค์กรระบบราชการทั้งหลายด้วยหน้าที่หลักของโรงเรียนตามที่เข้าใจกันโดยส่วนรวมก็คือการสอนและอบรมนักเรียนตามหลักสูตร แต่จากนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมของประชาชนทุกกลุ่มทั้งในเมืองและชนบทโดยการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม เพื่อให้สังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้โรงเรียนจึงต้องเสริมสร้างการศึกษาปัจจุบันให้การศึกษาและบริการซึ่งกันและกันไปพร้อม ๆ กัน และกรมสามัญศึกษาได้สนองนโยบายนี้ด้วยการกำหนดหน้าที่ของโรงเรียนในสังกัดไว้ 3 ประการคือ สอนและอบรมนักเรียน สอนประชาชนและบริการชุมชน (กรมสามัญศึกษา, 2523 : 8-9) ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนจึงเป็นภาระกิจประการหนึ่งที่โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจักต้องกระทำเพื่อให้นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบรรลุผล

ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 มาตรการหนึ่งในหลายข้อคือให้สถานศึกษามีบทบาท ในการช่วยพัฒนาชุมชนและทำหน้าที่เป็นศูนย์บริการทางด้านวิชาการ ทางด้านอาชีพ ศิลปะ วัฒนธรรม นันทนาการ และข่าวสารแก่ชุมชน เพราะฉะนั้นในฐานะที่โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เป็นหน่วยงานของรัฐที่ตั้งเป็นการถาวรอยู่ในชุมชน จึงต้องมีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือของรัฐเข้าร่วมพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนของโรงเรียนนั้นมีหลักการว่าเป็นการกระทำในลักษณะของการเป็นโรงเรียนมิใช่เป็นฐานะหน่วยงานพัฒนาชุมชนโดยตรง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป. : 26) เมื่อพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าโรงเรียนเป็นส่วนสำคัญที่จะผลักดันให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะโรงเรียนอยู่กระจัดกระจายทั่วประเทศได้คลุกคลีและสัมผัสกับชุมชนตลอดเวลา ย่อมเข้าใจสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 17 โรงเรียน กระจายอยู่ในพื้นที่ 8 อำเภอ กับ 4 กิ่งอำเภอ และแบ่งออกเป็น 108 ตำบล 590 หมู่บ้าน คิดเป็นพื้นที่ทั้งหมด 1,940 ตารางกิโลเมตร (สำนักงานจังหวัดปัตตานี, 2533 : 15) ซึ่งควรจะมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้

อย่างกว้างขวาง แต่เท่าที่ปรากฏยังมีได้มีการสำรวจว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาทุกโรงได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างไร มากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร มีแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคเหล่านั้นอย่างไร เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนนโยบายและมีแนวทางในการจัดกิจกรรมตลอดจนทราบแนวทางปรับปรุงแก้ไขเพื่อที่จะให้สถานศึกษาจะได้จัดกิจกรรมให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนต่อไป

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะชุมชนคือส่วนหนึ่งของประเทศ เมื่อคนในชุมชนประสบกับปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาด้านอาชีพและเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสุขอนามัย ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรมแล้ว คนในประเทศชาติโดยส่วนรวมก็จะประสบกับปัญหาเหล่านี้ ด้วย ปัจจุบันนี้ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและการศึกษาคตามอัธยาศัย สถาบันสำคัญในชุมชนที่นับว่ามีบทบาทและหน้าที่ให้ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนทุกเพศและวัยนั้นก็คือโรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนที่จัดการศึกษาในระดับกลาง ซึ่งได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษา ดังนั้นโรงเรียนมัธยมศึกษาจึงเป็นสถาบันที่จะสามารถจัดกิจกรรมในการสนับสนุน ส่งเสริมและบริการแก่ประชาชนได้ ทั้งในด้านการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่น

เพื่อให้งานวิจัยครั้งนี้มีคุณภาพ ผู้วิจัยจึงได้พยายามรวบรวมเอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาเสนอตามลำดับต่อไปนี้

ความหมายของบทบาท

คำว่า "บทบาท" เป็นพฤติกรรมที่กำกวมขึ้นโดยวัฒนธรรม (manifestation of culture) และผลของวัฒนธรรมสืบเนื่องจากพฤติกรรมปกปิด (Covert behavior) และพฤติกรรมที่เปิดเผย (Overt behavior) ของบุคคลที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ฐานะตำแหน่ง ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นผลรวมของสิทธิและหน้าที่ อันเป็นเครื่องหล่อ

หลอม พฤติกรรมบุคคลให้ดำเนินไปตามครรลองที่เข้าใจและสอดคล้องซึ่งกันและกัน (ทิตยา สุวรรณชญ, 2517 : 162 - 163)

นอกจากนี้ยังมีนักสังคมวิทยาหลายคนได้ให้ความหมายและหลักการเกี่ยวกับ บทบาทไว้ เป็นต้นว่า ไพบูลย์ ช่างเรียน (2516 : 29 - 30) ได้อธิบายว่า บทบาท โดยทั่วไป พิจารณาความหมายได้ 2 นัยคือ นัยแรกพิจารณาในด้านโครงสร้างสังคม บทบาทหมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและ กิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม บทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำ ที่เกิดจากการ เรียนรู้ของบุคคล ที่อยู่ในสถานการณ์ การปะทะสังสรรค์นี้ ตามนัยแรกบทบาทเป็นการจำแนก ชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคม ซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีที่สถาน ตามนัยหลังบทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่ปะทะสังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร หรือคาดว่าบุคคลอื่นจะปฏิบัติต่อตนอย่างไร บทบาทของบุคคลในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสถานภาพ ที่ตนครองอยู่และคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคล บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะ สถานภาพ อุบิสัย ความคิด ความรู้ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรม ความพอใจ ไพบูลย์ ช่างเรียน ได้สรุปสาระสำคัญของบทบาทไว้ว่า (1) บทบาทมีประจำอยู่ทุกสถานภาพ ของสังคม (2) วัฒนธรรมและในสังคมเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการกำหนดบทบาท (3) การ ที่บุคคลจะทราบบทบาทได้จะต้องมีสังคมกรรม (Socialization) (4) บทบาทจริงที่บุคคล แสดงนั้น ไม่นั่นนอนเสมอไปว่าจะเหมือนกับบทบาทที่ควรเป็นไปตามบที่สถานของสังคม เพราะ บทบาทที่บุคคลแสดงจริง ๆ นั้นเป็นผลของปฏิกิริยา แห่งบุคลิกภาพของบุคคลที่ครองสถานภาพ ร่วมกับบุคลิกภาพของบุคคลอื่นที่มาร่วมในพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเวลา และสถานที่ที่เกิดการแสดงบทบาท และภิญโญ สาธร (2516 : 304) ได้ให้ความหมาย ของบทบาทและหน้าที่เป็นสิ่งที่บุคคลผู้ดำรงตำแหน่ง ซึ่งยอมรับโดยทั่วไปโดยบุคคลอื่นลงความ เห็นว่า เขาจะต้องทำสิ่งที่เรียกว่า บทบาทควบคู่กับตำแหน่งนั้นรวมถึงเงื่อนไขที่กำหนดและ สิทธิต่าง ๆ ที่ได้มา ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องถึงสิทธิหน้าที่ของตำแหน่งอื่น หรือเป็นความมุ่งหวัง (expectation) ที่บุคคลอื่นคาดว่าบุคคลในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งควรกระทำและแสดง พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาตามสถานการณ์ที่กำหนด บุคคลแต่ละคนอาจมีหลายบทบาท ในเวลาเดียวกันและบทบาทเหล่านั้นแสดงออกมาในลักษณะความต้องการอย่างชัดเจน

(สนอง สุวรรณวงศ์, 2519 : 8) ดังนั้น บทบาทโดยสรุปจึงหมายถึงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขและตามหน้าที่ที่ต้องกระทำเมื่อเข้ามาดำรงตำแหน่งพฤติกรรมดังกล่าว ย่อมมีส่วนผูกพันกับความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่ง รวมทั้งความคาดหวังของชุมชนในสังคมที่มุ่งหวังให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นกระทำ ฉะนั้นบทบาทของผู้ดำรงตำแหน่ง จึงสามารถกำหนดได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. บทบาทที่กำหนดโดยตำแหน่ง ได้แก่ ฐานะของตำแหน่ง กฎ ระเบียบ ความรับผิดชอบตามหน้าที่ ซึ่งกำหนดไว้เป็นบรรทัดฐานของผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ
2. บทบาทที่ถูกกำหนดโดยบุคลิกภาพของบุคคล ได้แก่ ทัศนคติประสบการณ์ในการศึกษาอบรม ตลอดจนวัฒนธรรมที่ผู้ดำรงตำแหน่งยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ

โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา

โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา หมายถึงโรงเรียนประเภทหนึ่งในห้าประเภทที่กรมสามัญศึกษาเป็นผู้จัดและส่งเสริมคือ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ โรงเรียนโสตศึกษา โรงเรียนสอนคนตาบอด โรงเรียนสอนเด็กพิการและโรงเรียนมัธยมศึกษา (กรมสามัญศึกษา, ม.ป.ป. 7)

โรงเรียนในประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะของระบบโรงเรียนที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ในปี พ.ศ. 2414 (กัญญา สาร, 2516 : 219) ต่อมาโครงการศึกษาสำหรับชาติ พ.ศ. 2414 ก็ได้ให้กำเนิดคำว่า "มัธยมศึกษา" ขึ้นเป็นทางการ ซึ่งได้จำแนกโรงเรียนออกเป็นลำดับชั้นต่าง ๆ ดังนี้ "โรงเรียนมัธยมศึกษาไทยเบื้องต้น" ปรากฏอยู่ด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507 : 115 - 116) จึงถือได้ว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับที่ประเทศไทยมีแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับแรกและดำรงอยู่ตลอดมาจนปัจจุบัน

ภาระกิจของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา

โรงเรียนเป็นสถานบันการศึกษาที่สังกัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้มีบทบาทและหน้าที่สำคัญสองประการ หน้าที่ประการแรกคือ ด้านการเมือง โรงเรียนมีหน้าที่ให้การศึกษาแก่ผู้เรียนในโรงเรียนและสมาชิกสังคมภายนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้รับการศึกษาสามารถปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ หน้าที่อีกประการหนึ่งคือ ด้านสังคมนอกจากให้การศึกษาแก่สมาชิกของสังคมแล้ว โรงเรียนยังต้องมีบทบาทในฐานะเป็นผู้นำและช่วยเหลือสังคม เพื่อให้สังคมได้พัฒนาขึ้นในทุก ๆ ด้าน (สุเทพ ทองประดิษฐ์, 2521 : 120-123) ทั้งนี้การนำการศึกษาไปสู่ภาคปฏิบัติที่หัวใจของการศึกษาอยู่ที่ระดับสถานศึกษา (สิปพนนท์ เกตุทัต, 2526 : 11) ดังนั้น โรงเรียนมัธยมศึกษาย่อมต้องมีบทบาทที่กว้างขึ้น นอกเหนือไปจากการอบรมสั่งสอนนักเรียนในโรงเรียนเท่านั้น ดังที่เคยกระทำมา ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแนวนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดบริการทางวิชาการอันพอเหมาะแก่ความสามารถของสถาบันนั้น ๆ ให้แก่สังคม นอกเหนือไปจากการให้การศึกษาแก่ผู้ที่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาในสถาบันนั้น ๆ ตามปกติ

การจัดโครงการเรียนของโรงเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยเฉพาะโครงการเรียนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสนองความต้องการของชุมชนโดยตรง ตามความคิดเห็นของ แอนเดอร์สัน (Anderson 1962 : 304-305) ได้เสนอการจัดโครงการเรียนการสอน สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา มีหลักการปฏิบัติดังนี้

1. โครงการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษาควรจะได้รับพัฒนาโดยที่ผู้ปกครองของนักเรียนและประชาชนมีส่วนร่วม
2. โครงการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษาควรจะรวมเอาสภาพของวัฒนธรรม สภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ และแหล่งทรัพยากรของชุมชน มาใช้ให้เกิดประโยชน์
3. โครงการเรียนการสอนโรงเรียนมัธยมศึกษาควรขยายให้โอกาสสำหรับเยาวชนที่ออกจากโรงเรียนกลางคัน เพื่อช่วยให้เข้าทางด้านวิชาชีพ เป็นพลเมืองดีในขณะกำลังว่างงาน
4. โอกาสทางการศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาควรจะติดตามเยาวชนที่สำเร็จออกไปที่ไม่ได้เรียนต่อในระดับสูงต่อไป

5. สิ่งอำนวยความสะดวกของโรงเรียนมัธยมศึกษา ควรเปิดโอกาสทางการศึกษาให้ผู้ใหญ่ เตรียมตัวเพื่อรับผิดชอบต่อชุมชน ความก้าวหน้าในวิชาชีพและเป็นທີ່ประกอบกิจกรรมในเวลาว่าง

6. โรงเรียนมัธยมศึกษา ควรเป็นศูนย์กลาง ด้านสันตนาการ สำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ ในช่วงหลังเวลาเรียน วันหยุดประจำสัปดาห์และหยุดภาคเรียน

7. โรงเรียนมัธยมศึกษาควรเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม สำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชน

จากนโยบายและวัตถุประสงค์ที่ปรากฏในเอกสารของรัฐ อันมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษาของประเทศไทย คือ แผนการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นสิ่งที่ชี้ชัดว่าบทบาทของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในปัจจุบันนั้นนอกจากจะกระทำหน้าที่สอน และอบรมนักเรียน ที่อยู่ในระบบโรงเรียนแล้ว ยังต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนด้วย นั่นก็คือ การทำให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการศึกษาเพื่อชีวิต เพื่อให้ความรู้แก่คนทุกระดับวัย นับตั้งแต่สอนและอบรมนักเรียนตามหลักสูตร สอนประชาชนและการบริการชุมชน ทั้งนี้โดยเป็นการให้การศึกษาลอดชีวิต และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน (สุรัตน์ สุทธิคารา, 2529 : 15 อ้างอิงมาจาก มานพ กาละดี, 2525 : 82)

แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ตามที่กล่าวมานี้ได้เข้าสู่จุดเริ่มต้นของการปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกรมสามัญศึกษา ได้ดำเนินโครงการทดลองโรงเรียนมัธยมชุมชนขึ้นในปี พ.ศ. 2521 ดังนั้น นับตั้งแต่กรมสามัญศึกษา ได้ดำเนินโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.1) ระหว่างปีงบประมาณ 2523 - 2527 โดยมี โรงเรียนในโครงการจำนวน 42 โรงเรียน และต่อมาคือโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทกลุ่มที่ 2 (มพช.2) ซึ่งดำเนินการระหว่างปีงบประมาณ 2526 - 2529 จำนวน 480 โรงเรียน (จิตต์ไส ผดุงรัตน์, 2526 : 123 - 125) ครอบคลุมโรงเรียนมัธยมต้น ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย การดำเนินงานแบ่งเป็น 4 รุ่น โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทกลุ่มที่ 2 (มพช.2) เป็นโครงการเงินกู้ที่มุ่งเร่งรัดการพัฒนาโรงเรียนมัธยมตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา ให้เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาที่สามารถจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพรวมทั้งเป็นโรงเรียนที่สามารถ

เอื้อประโยชน์ทางการศึกษาแก่ชุมชนหรือเป็นโรงเรียนมัธยม เพื่อพัฒนาชุมชนในชนบทได้อีก
ประการหนึ่งด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2531 : 109) โรงเรียนใน
โครงการทุกโรงเรียนที่กล่าวมานี้ ล้วนแต่ได้รับการกำหนดให้กระทำหน้าที่สามประการนี้
จะต้องเป็นขบวนการเดียวกัน เป็นกระบวนการต่อเนื่องกันและเป็นกระบวนการเดียวกันกับ
การให้การศึกษา (ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์, 2521 : 19-20) และข้อที่ควรตระหนักเป็นอย่างยิ่ง
ก็คือ หน้าที่ดังกล่าวมิใช่เป็นหน้าที่เฉพาะโรงเรียนในโครงการที่อ้างถึงเท่านั้น แต่คงเป็นหน้าที่
ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาทุกโรงเรียนด้วย

โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.)

เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการเห็นว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นหน่วยงานของรัฐ
ส่วนหนึ่งที่จะมีส่วนร่วมในการสนองนโยบายของรัฐบาลในการระดมทรัพยากร ทั้งทางด้านบุคคล
และวัตถุ ในการพัฒนาชนบทของประเทศด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงได้มอบให้กรมสามัญศึกษา
โดยสำนักงานโครงการพิเศษดำเนินการโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทขึ้น โครงการ
นี้มี 2 โครงการย่อย ซึ่งดำเนินการโดยหลักการเดียวกัน แต่อยู่ในระยะเวลาที่แตกต่างกัน
ตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ดังนี้คือ

1. โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 1 (มพช.1) เป็น
โครงการเงินยืมจากธนาคารโลก เพื่อพัฒนาการศึกษา เริ่มดำเนินการครั้งแรกในปีงบประมาณ
2523 โดยกรมสามัญศึกษาเสนอโครงการนี้เข้าในโครงการพัฒนาการศึกษาครั้งที่ 5 (คพศ.5)
ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524)
ที่มุ่งเน้นการกระจายบริการทางสังคมไปสู่ชนบท (จิตต์ไส ผดุงรัตน์, 2526 : 123-124)
กรมสามัญศึกษาได้คัดเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นประจำอำเภอและตำบลตามภาคต่าง ๆ
ของประเทศ จำนวน 42 โรงเรียน เข้าอยู่ในโครงการ โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อชนบท
นี้เป็นการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศกล่าวคือ จัดการศึกษา
ให้เหมาะสมและประสานสัมพันธ์กับความต้องการของท้องถิ่นและของตลาดแรงงานระยะสั้น
มีการปฏิรูปการศึกษา ปรับปรุงเนื้อหาสาระของหลักสูตร ตลอดจนกระบวนการเรียนรู้แต่ละ
ประเภท แต่ละระดับ ให้สนองความต้องการของผู้เรียน สนองความต้องการของชุมชน

สังคม วัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ แม้ว่าการมัธยมศึกษาจะมีใช้การศึกษาภาคบังคับ แต่ก็มีแผนนโยบายการจัดให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ จัดให้ตอบสนองความต้องการของบุคคล ของท้องถิ่นและเพื่อพัฒนาผู้เรียนและพัฒนาท้องถิ่น (สวัสดี อุดมโภชน ม.ป.ป. : 4)

2. โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 (มพช.2) ผลจากการทำงานของโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 1 (มพช.1) แสดงให้เห็นว่าเป็นโครงการที่ได้ประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาและต่อการระดมกำลังเพื่อพัฒนาชนบทอย่างแท้จริง กระทรวงศึกษาธิการเห็นควรขยายการดำเนินงานให้กว้างขวางขึ้น (จิตต์ไส ผดุงรัตน์, 2526 : 125) ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) เนื่องจากรัฐบาลถือการพัฒนาชนบทโดยเฉพาะชนบทยากจนเป็นเป้าหมายหลักเร่งด่วน มีการกำหนดให้กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ ประสานและร่วมมือกันในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชนบท ด้วยเหตุนี้กรมสามัญศึกษาจึงได้เสนอโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทกลุ่มที่ 2 (มพช.2) เข้าไว้ในโครงการพัฒนาการศึกษา ครั้งที่ 6 (คพศ.6) ซึ่งเริ่มดำเนินงานในปีงบประมาณ 2526 - 2530 และกรมสามัญศึกษาก็ได้คัดเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นประจำอำเภอและตำบล ซึ่งกระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ จำนวน 480 โรงเรียน เข้าอยู่ในโครงการ

โครงการมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 (มพช.2) เช่นเดียวกับโครงการมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 1 (มพช.1) เป็นโครงการที่สนับสนุนให้โรงเรียนมีส่วนร่วมสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนมากขึ้น โรงเรียนและชุมชนควรเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่กันและกัน เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยเฉพาะสังคมที่โรงเรียนตั้งอยู่ การจัดการเรียนการสอนนอกจากจะจัดให้ผู้เรียนนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชนแล้ว ยังจะต้องเปิดโอกาสให้สิ่งดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนอีกด้วย การจัดให้โรงเรียนมีส่วนร่วมหรือประสานสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่น ๆ กับชุมชน นับเป็นหน้าที่ตามสภาพแวดล้อมและกำลังความสามารถอีกอย่างหนึ่งของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท แม้ว่าหน้าที่เหล่านี้จะเป็นหน้าที่รองจากการจัดการเรียนการสอนนักเรียนให้เกิดประสิทธิภาพตามความมุ่งหมายของหลักสูตร (สวัสดี อุดมโภชน ม.ป.ป. : 4 - 5)

วัตถุประสงค์ทั่วไปของโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท

1. สร้างความพร้อมที่จะให้โรงเรียนสามารถดำเนินการจัดการเรียนการสอนนักเรียนตามหลักสูตรได้
2. สร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้เรียนในด้าน
 - 2.1 การได้เข้าศึกษาในโรงเรียนที่มีคุณภาพในท้องถิ่นของตนเอง
 - 2.2 การได้ใช้ทรัพยากรส่วนรวมร่วมกัน
 - 2.3 การเพิ่มโอกาสการเข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาโดยการขยายปริมาณการรับนักเรียนของโรงเรียนโครงการ
3. ปรับปรุงให้โรงเรียนสามารถเอื้อประโยชน์ทางการศึกษา ศิลป วัฒนธรรม และจริยธรรมแก่บุคคลนอกระบบโรงเรียน
 - 3.1 ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน
 - 3.2 ประโยชน์ด้านการศึกษาและอาชีพแก่ประชาชน
 - 3.3 ประโยชน์ด้านสังคม ประเพณีและวัฒนธรรม
4. สร้างความสามารถให้แก่บุคลากรของโรงเรียนโครงการในการบริหารวิชาการตลอดจนการประสานงาน ร่วมมือกับหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลในการจัดกิจกรรมชุมชนหรือกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาของโรงเรียนและชุมชน (สวัสดี อุดมโกชนัน, ม.ป.ป. : 6)

บทบาทของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท

เพื่อสนองเป้าหมายหลักของโครงการ กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท พ.ศ. 2525 ไว้ ดังนี้ (สวัสดี อุดมโกชนัน, 2527 : 22)

1. ทำหน้าที่สอนและอบรมนักเรียน
2. ทำหน้าที่รับและให้บริการการศึกษาแก่ประชาชน
3. ทำหน้าที่ให้บริการทรัพยากรแก่ชุมชนตามโอกาส

ตามระเบียบดังกล่าวมุ่งเน้นในหน้าที่ที่หนึ่งคือ สอนและอบรมนักเรียนให้บรรลุจุดประสงค์ตามเป้าหมายของหลักสูตร ส่วนหน้าที่อันดับสองและสามนั้น ก็จะปฏิบัติตามความสามารถ โอกาส และความเหมาะสมของโรงเรียน

1. สอนและอบรมนักเรียน เป็นความรับผิดชอบโดยตรงของโรงเรียน เป็นหน้าที่หลักคือ โรงเรียนมีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร จัดแผนการเรียนให้กว้างขวางเพื่อโอกาสในการเลือกเรียน โดยคำนึงถึงความพร้อมของโรงเรียนในด้านบุคลากร อาคารสถานที่และโรงฝึกงาน และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอนตามหลักสูตร เพื่อให้สอดคล้องและบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรดังกล่าว การบริหารหลักสูตรให้เกิดประสิทธิภาพจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากคณะครู เป็นอย่างดี

2. รับและให้บริการการศึกษาแก่ประชาชน การให้ความรู้แก่ประชาชนเป็นหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท นอกเหนือไปจากการสอนและอบรมนักเรียน ประชาชนในที่นี้หมายถึงทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ที่ไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในโรงเรียนให้ได้รับความรู้ทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพตามความต้องการของเขา ทั้งนี้โดยยึดหลักที่ว่า โรงเรียนคือจุดรวมความรอบรู้ในสาขาต่าง ๆ ที่ชุมชนสามารถแสวงหาได้ ผู้ไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในโรงเรียนจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม เป็นผู้ที่โรงเรียนควรให้ความเอาใจใส่ในความหวัง ความก้าวหน้า เพื่อโอกาสในการนำความรู้ที่จะได้รับไปประกอบอาชีพในวันข้างหน้า เป็นการช่วยผดุงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมไว้กับกลุ่มชนเหล่านั้นทางหนึ่ง โรงเรียนอาจจัดกิจกรรมในรูปของโครงการต่าง ๆ สนองความต้องการของชุมชนในละแวกนั้น เช่น โครงการให้ความรู้ด้านการเกษตร การสาธารณสุขมูลฐาน อาหารและโภชนาการ การอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งโรงเรียนสามารถเลือกจัดตามกำลังที่โรงเรียนจะจัดได้และให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

3. การให้บริการทรัพยากรแก่ชุมชน หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทก็คือ การบริการชุมชน ทั้งนี้โดยสำนักที่ว่า โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทและหน้าที่ใกล้ชิดกับเด็กและประชาชนในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ควรเป็นแหล่งกลางที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนได้ เป็นที่พึ่งได้ในยามทุกข์ยาก อันจะเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ และมีไมตรีจิตผูกพันต่อกัน โดยโรงเรียนอาจให้บริการในด้านสาธารณสุขมูลฐาน การเกษตร

น้ำดื่ม น้ำใช้และอื่น ๆ ตามกำลังความสามารถหรืออาจช่วยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อบริการชุมชนที่อยู่ห่างไกล (เปรมวดี รอดแพทย์, 2526 : 11 - 13)

แนวโน้มในอนาคตของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท

ในอนาคตของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ถึงแม้ว่าจะสิ้นสุดโครงการ แต่มิได้หมายความว่า สิ้นสุดการดำเนินงานโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท หากเป็นเพียง สิ้นสุดการใช้เงินยืมโครงการมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 1 หรือเงินกู้โครงการมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 เท่านั้น โดยจะใช้งบประมาณปกติดำเนินการต่อไป เพื่อสนองนโยบายของกรมสามัญศึกษาและของกระทรวงศึกษาธิการ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาชนบทยากจน โดยใช้การศึกษาเป็นสื่อในการดำเนินงาน โรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท เป็นโรงเรียนระดับตำบล ที่เข้าถึงชุมชนได้ง่ายและสะดวก บทบาทของโรงเรียนที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนในละแวกใกล้เคียง มีความหมายต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านอย่างมากมาย การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ได้รับรู้ความต้องการและความเดือดร้อนของชาวบ้าน เพื่อโรงเรียนจะได้หาทางช่วยเหลือให้ตรงจุดและทันเวลาและจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐจะต้องช่วยกัน ร่วมมือกันเพื่อสร้างความเจริญต่อชุมชน

โรงเรียนมัธยมนอกโครงการส่วนใหญ่ก็ได้ทำหน้าที่สามประการอยู่แล้ว เพียงแต่ มิได้ระบุนำเข้าเงินในหน้าที่ ประการที่สองและสามเท่านั้น เป็นไปไม่ได้ที่โรงเรียนจะแยกตัวโดดเดี่ยวโดยไม่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่นนี้แล้ว ย่อมชี้ชัดถึงแนวโน้มของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ที่ยึดหลักการเดิมในการสร้างสรรค์คุณประโยชน์แก่ชุมชน จัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยใช้ทรัพยากรที่โรงเรียนมีอยู่และประสานสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่น ให้บริการแก่ชุมชนเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพื่อโอกาสในการแสวงหาความรู้ และการประกอบอาชีพให้สัมพันธ์ที่เป็นโรงเรียนชุมชนตามความหมายที่เน้นการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมตามหลักสูตรให้แก่นักเรียน ควบคู่ไปกับการให้บริการด้านการศึกษาและการดำรงชีวิตแก่ชุมชนตามความต้องการ โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้อยู่ดีกินดี สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ และรู้จักช่วยตัวเอง (เปรมวดี รอดแพทย์, 2527 : 29)

โดยสรุปจะเห็นว่าโรงเรียนและชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และให้ความร่วมมือประสานงานกันโรงเรียนมีบทบาทและหน้าที่ในการให้การศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชุมชน ดังนั้นโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งที่อยู่ในโครงการมัธยม เพื่อพัฒนาชนบท และโรงเรียนที่อยู่นอกโครงการจะต้องตระหนักถึงความสำคัญที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนนั้น ๆ ต่อไป

ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

แฮร์ริส (Harris, 1975 : 13) ได้ให้ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน แจ้งข่าวคราวการเคลื่อนไหวทางการศึกษาให้ชุมชนทราบ เพื่อแสวงหาความช่วยเหลือจากชุมชนตลอดจนการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

บริฎฎา รอดแก้ว (2529 : 9) ได้สรุปไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหมายถึงการบริหารโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ การวางแผนการติดต่อประสานงาน การเผยแพร่ข่าวสาร การให้ความร่วมมือช่วยเหลืองานกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ตลอดจนการใช้แหล่งทรัพยากรของชุมชน โดยมุ่งสร้างสรรค์ก่อให้เกิดการพัฒนาและประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แก่โรงเรียนและชุมชน ส่วน สุพิชญา อีระกุล (2522 : 48) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึงการบริหารโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ การติดต่อสัมพันธ์กับชุมชน การร่วมกันกำหนดความมุ่งหมายและนโยบายของโรงเรียน ตลอดจนร่วมมือกันพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนเพื่อชุมชน อุทัย บุญประเสริฐ และคนอื่น ๆ (2525 : 151) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนว่าเป็น การให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน การใช้แหล่งทรัพยากรของชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงิน สิ่งของ วัสดุอุปกรณ์ ความร่วมมือหรือกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนการใช้ทรัพยากรเหล่านี้เพื่อประโยชน์ร่วมกันซึ่งสอดคล้องกับ สุภรณ์ ศีรพหล และคนอื่น ๆ (2526 : 326) ที่ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การติดต่อให้ความร่วมมือช่วยเหลือประสานงานร่วมงานกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนโดยมุ่งการสร้างสรรค์ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แก่โรงเรียนและชุมชน

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหมายถึง กิจกรรมของโรงเรียนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน เพื่อให้การสนับสนุนเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ให้เกิดประโยชน์ด้านต่าง ๆ แก่โรงเรียนและชุมชน

ความสำคัญของงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

จากการที่โรงเรียนมีความเกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนและท้องถิ่น ทำให้กล่าวได้ว่า นอกจากจะเป็นสถาบันทางการศึกษาแล้ว โรงเรียนยังมีลักษณะเป็นสถาบันสังคมระดับท้องถิ่นอีกด้วย การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 22) ได้สรุปความสำคัญของการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ดังนี้

1. เป็นการบริหารงานที่ช่วยส่งเสริมให้การดำเนินงานด้านอื่น ๆ ของโรงเรียนเป็นไปได้อย่างสะดวก
2. เป็นการบริหารงานที่ช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
3. เป็นการบริหารงานที่ช่วยให้โรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงเรียนได้
4. เป็นการบริหารงานที่ช่วยให้เข้าใจสภาพความต้องการและปัญหาของชุมชน เพื่อประกอบในการพิจารณาทัศนคตินโยบายของโรงเรียน
5. เป็นการบริหารงานที่มีส่วนให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน อันจะเป็นการช่วยพัฒนาชุมชนสังคมอีกทางหนึ่ง
6. เป็นการบริหารงานที่ส่งเสริมในเรื่องการอยู่ร่วมกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม
7. เป็นการบริหารงานที่มีส่วนสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยราชการอื่น เช่น กรมการปกครอง กรมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น อันจะเป็นผลดีต่อทางราชการ

สตูฟส์และมาร์ค (สุภรณ์ ศรีพิทลและคนอื่น ๆ 2526 : 326 - 327, อ้างอิงมาจาก Stoops and Marks 1965 : 277 - 279) เน้นถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนว่าแต่ละโรงเรียนในชุมชนต่างมีจุดมุ่งหมายความต้องการและมี

รูปแบบเฉพาะของคนในแต่ละสังคม ศาสนาและอาชีพ ชุมชนที่หน้าที่เข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนของตน โรงเรียนเปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นจุดมุ่งหมายในการฝึกอบรมเด็กแต่ละคน ความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะทำให้เกิดความเข้าใจและการให้ความร่วมมือในการกิจทั้งปวงของโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนและครูเป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ต่อกัน เช่นการแจ้งข่าวสารข้อมูลที่เป็นจริงให้ชุมชนทราบ ชุมชนก็อาจให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นอย่างดี ได้แก่ การสงเคราะห์ช่วยเหลือสวัสดิการนักเรียน การให้บริการแนะแนวอาชีพ การให้บริการด้านสุขภาพอนามัยรวมทั้งการให้ความช่วยเหลือดูแลควบคุมด้านระเบียบวินัยนักเรียนตลอดจนส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

ภิญโญ สาธร (2519 : 218) ได้สรุปไว้ว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผู้บริหารต้องถือว่าโรงเรียนเป็นของประชาชน ดังนั้น อาคารสถานที่และทรัพย์สินต่าง ๆ ตลอดจนการช่วยเหลือรักษา ผู้บริหารควรอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและเข้ากับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ให้ได้ โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและกิจกรรมทางศาสนา ควรถือโอกาสไปร่วมให้ได้ทั้งนี้เพื่อรักษามนุษยสัมพันธ์และความร่วมมืออันดีจากประชาชนและควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรู้เห็นกิจการของโรงเรียนตามสมควร แนะนำให้ครูออกไปพบปะผู้ปกครองเยี่ยมเยียนนักเรียนตามโอกาสอำนวย เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีเป็นการส่วนตัว หากมีทางที่จะช่วยเหลือพัฒนาชาวบ้านที่มีความต้องการในการศึกษา ทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ ผู้บริหารไม่ควรเพิกเฉย

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีความจำเป็นและมีประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะทำให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษา พัฒนาเยาวชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ

หลักการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

นาฏเจสียว สุมาวงศ์ (2516 : 20 - 23) ได้เสนอแนวทางที่โรงเรียนกับชุมชนจะร่วมมือกันในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชน อาจทำได้โดยวิธีต่อไปนี้คือ

1. จัดให้มีกรรมการโรงเรียนโดยเลือกจากคนในชุมชน
2. เปิดโอกาสให้ชุมชนใช้สถานที่ของโรงเรียนนอกเวลาเรียนหรือวันหยุด เช่น การสอนหนังสือแก่ผู้ใหญ่ เป็นที่ประชุมหรือจัดงานประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น
3. จัดหลักสูตรของโรงเรียนให้สัมพันธ์กับชุมชน เพื่อให้ความรู้ของนักเรียนมีความหมายยิ่งขึ้น สามารถนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้จริง ๆ ทั้งนี้ต้องใช้อุปกรณ์ สื่อมวลชนแหล่งวิทยากรต่าง ๆ เป็นต้น
4. จัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน ซึ่งช่วยให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทต่อโรงเรียน ได้แก่ การจัดนิทรรศการต่าง ๆ จัดแสดงละครประจำปี แข่งขันกีฬานักเรียน ให้บริการแนะแนวแก่นักเรียน หรือเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดกิจกรรมของสังคม

สตูปส์และแรฟเฟอร์ตี (Stoops and Rafferty 1961 : 515 - 516)

ได้สรุปหลักการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ห้าประการ คือ

1. ต้องมีทั้งการให้และรับข่าวสารต่อชุมชน คือบุคลากรในโรงเรียนจะต้องทราบความเป็นไปของชุมชน และในขณะเดียวกันโรงเรียนก็ต้องแถลงให้ประชาชนทราบถึงปัญหาและวิธีการดำเนินของโรงเรียน
2. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะได้ผลดีอยู่ที่การใช้วิธีการหลายอย่างในเวลาเดียวกัน
3. ต้องพยายามให้ชุมชนเข้าใจโรงเรียนให้มากที่สุด
4. งานที่จัดให้กับชุมชน ควรเป็นงานที่กระทำอย่างต่อเนื่องกัน
5. โรงเรียนควรให้ข้อมูลที่น่าสนใจและง่ายต่อการเข้าใจ และเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน

คานวณ บุญเพชรแก้ว และคนอื่น ๆ (วิเชียร อ่อนประเสริฐ, 2529 : 17), อ้างอิงมาจาก คานวณ บุญเพชรแก้ว และคนอื่น ๆ, 2514 : 117) ได้เสนอแนววิธีปฏิบัติในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนว่า

1. ติดต่อยุ่เยียมเยือนชุมชนอย่างใกล้ชิดอยู่เสมอ ทั้งในยามปกติและยามเดือดร้อน
2. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ของโรงเรียนได้ตามความเหมาะสม

3. ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการติดต่อธุรกิจกับโรงเรียน และช่วยเหลืองานส่วนตัวตามโอกาสอันควร
4. ชักชวนและให้โอกาสแก่ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงโรงเรียน
5. ชักชวนและแต่งตั้งผู้สนใจการศึกษา หรือผู้ที่ประชาชนรักใคร่นับถือมาเป็นกรรมการศึกษาของโรงเรียน
6. ติดต่อสัมพันธ์กับผู้นำทางศาสนา ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อโรงเรียน
7. ส่งเสริมครูและนักเรียนให้เห็นความสำคัญของการสร้างความเชื่อถือ และความไว้วางใจจากชุมชนที่จะมองโรงเรียนในด้านความประพฤติ ความรู้ความสามารถและการเป็นแบบอย่างในทางที่ดี

8. ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชน

9. ร่วมมือในพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีของชุมชน

วิไลวรรณ วิทย์โรจน์ (2522 : 191 - 194) และสุวิทย์ บุญช่วย

(2525 : 13) ได้เสนอแนวคิดคล้ายคลึงกันเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดังนี้

1. นำโรงเรียนสู่ชุมชน มีวิธีการคือ รายงานให้ประชาชนทราบเกี่ยวกับกิจการของโรงเรียน สร้างความศรัทธาและความเชื่อถือ ความมั่นใจให้เกิดแก่ชุมชน สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับผู้ปกครอง ส่งเสริมให้สมาชิกของชุมชนเข้าใจในหน้าที่ของโรงเรียน วัตถุประสงค์ของการศึกษา และส่งเสริมให้สมาชิกของชุมชน มีความเข้าใจและรู้สึกว่าเป็นโรงเรียน เป็นของชุมชน ให้เขาได้รู้เห็นและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน โรงเรียนควรจัดให้มีการสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา
2. การนำชุมชนมาสู่โรงเรียน โรงเรียนควรใช้แหล่งวิชาความรู้จากชุมชนให้เป็นประโยชน์ เช่น การจัดกิจกรรมของชุมชนตามโอกาสต่าง ๆ จัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่

จากหลักการดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น โรงเรียนและชุมชนต้องมีการเกื้อหนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ให้มากที่สุด ค่าเนื้องานด้วยความบริสุทธิ์ใจ และตรงไปตรงมา สร้างความเข้าใจอันดีอย่างต่อเนื่อง ใช้วิธีการง่าย ๆ เป็นกันเอง เพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

บทบาทของโรงเรียนและผู้บริหารโรงเรียนในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ลิพแฮม และไฮ จูเนียร์ (Lipham and Hoeh, Jr. 1974 : 320) เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ดังนี้

1. ผู้บริหารโรงเรียนต้องมีแนวคิดเข้าใจวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนและพร้อมที่จะทำงานกับชุมชน
2. ถือความต้องการของชุมชนเป็นความต้องการของตนเอง
3. มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชน
4. มีการติดต่อกับองค์การต่าง ๆ ของชุมชน
5. สร้างโครงการความสัมพันธ์โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการ
6. มีความสามารถในการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ฮาร์ริสัน และ ไกวิน (Harrison and Gowin 1962 : 72 - 73) ได้ให้ข้อเสนอแนะวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและบ้าน ไว้ดังนี้

1. ศึกษาสภาพของชุมชน ความเป็นอยู่ของสังคมแต่ละบ้านเพื่อทราบความต้องการ
2. สืบหาข้อมูลปัจจุบันของชุมชน
3. ศึกษาข่าวความเคลื่อนไหวของท้องถิ่นด้วยความระมัดระวัง
4. อภิปรายกับสมาชิกจากคณะอื่น ๆ ในชุมชน
5. ศึกษาสังเกตเงื่อนไขพฤติกรรมที่นักเรียนกระทำที่บ้าน

6. ไปเยี่ยมบ้านเพื่อร่วมกันช่วยนักเรียนพัฒนาสูงสุด นักเรียนจะเป็นสื่อประสานความเข้าใจอันดี

7. ส่งนักเรียนกลับบ้านให้เขามีความสุขเช่นเดียวกับที่เขามาโรงเรียน

8. ครูต้องสร้างโอกาสอันดีให้เกิดขึ้นในโรงเรียนไม่เฉพาะแต่ที่บ้านเท่านั้น

9. ช่วยเหลือผู้ปกครองในการแก้ปัญหาเด็ก

มอร์เฟท, จอห์นส์ และเรลเลอร์ (Morphet, Johns and Reller, 1982 : 201) กล่าวสนับสนุนว่า ครูใหญ่ทำหน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้ในสามลักษณะ คือ

1. ออกเยี่ยมเยียนผู้ปกครอง ประชุมร่วมกันระหว่างครูและผู้ปกครองตลอดจนใช้ทรัพยากรบุคคลของชุมชนในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน

2. แจกข่าวสารของโรงเรียนทางสื่อสารมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และครูใหญ่ หรือผู้ร่วมงานสนทนากับชุมชนโดยตรง

3. สร้างความสัมพันธ์โดยผ่านสมาคมผู้ปกครอง องค์การปกครองท้องถิ่นหรือกลุ่มคนอื่น ๆ ตลอดจนหน่วยงานของรัฐและเอกชน

ส่วนปรีชา คัมภีร์ปกรณ์ และคนอื่น ๆ (2525 : 121) เห็นว่า งานบริหารด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนผู้บริหารโรงเรียน มีหน้าที่ดังนี้

1. กำหนดรูปแบบหรือแนวทางการประสานงาน โดยผ่านคณะกรรมการศึกษาของโรงเรียน สมาคมครูผู้ปกครอง คณะครู หรือผ่านผู้นำชุมชนโดยตรง

2. เป็นผู้ประสานงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนด้วยตนเอง หรือประสานงานระหว่างชุมชนกับแหล่งวิทยากรหรือหน่วยงานอื่นในการพัฒนาชุมชน

3. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง นำเอาความรู้หรือวิทยาการใหม่ ๆ เข้าสู่ชุมชนและเป็นผู้ริเริ่มทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีมีประโยชน์แก่ชุมชน

4. เป็นผู้แก้ปัญหา ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการแก้ปัญหาของชุมชน เมื่อชุมชนมีปัญหาและไม่สามารถตกลงกันเองได้

วิไลวรรณ วิทยวิโรจน์ (2522 : 191 - 194) ได้แนะนำการนำโรงเรียนสู่ชุมชนและการนำชุมชนมาสู่โรงเรียน ไว้ดังนี้

1. การนำโรงเรียนสู่ชุมชน
 - 1.1 เสนอรายงานให้ประชาชนทราบเกี่ยวกับกิจกรรมของโรงเรียน
 - 1.2 สร้างความเชื่อถือความมั่นใจและความนิยมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน
 - 1.3 ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจความสำคัญของการศึกษา รู้สึกตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน
 - 1.4 ส่งเสริมให้ครูกับผู้บริหารมีความสัมพันธ์กันยิ่งขึ้น
 - 1.5 สนับสนุนให้ประชาชนช่วยเหลือด้านการเงิน วัสดุ แรงงานและกำลังใจ เพื่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน
 - 1.6 สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างบ้าน โรงเรียน ชุมชน โดยใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของประชาชน การศึกษาและวัฒนธรรม
 - 1.7 ประเมินความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับการศึกษา เพื่อสนองความต้องการอันแท้จริง
 - 1.8 แก้ไขข้อขัดข้องให้ประชาชนมองโรงเรียน ครูและนักเรียนในแง่ดีด้วยความเชื่อถือศรัทธามีความเข้าใจและเห็นใจโรงเรียน

2. การนำชุมชนมาสู่โรงเรียน โดยใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนให้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนและปรับปรุงโรงเรียน ดังนี้

- 2.1 ผู้เชี่ยวชาญในอาชีพ เฉพาะอย่างมาให้ความรู้แนะนำนักเรียน
- 2.2 ผู้ปกครองให้ความช่วยเหลือเป็นวิทยากรในบางเรื่อง
- 2.3 สมาชิกสภาให้ความรู้เกี่ยวกับการประชุมสภา การร่างกฎหมายหรือประสบการณ์ด้านอื่น ๆ
- 2.4 โรงงานอุตสาหกรรม ให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานการผลิต
- 2.5 ตำรวจ ข้าราชการ ให้ความรู้ด้านจราจร การปกครองและอื่น ๆ
- 2.6 คณะกรรมการสภาตำบลหรือท้องถิ่น ให้ความรู้การดำเนินงานในท้องถิ่น
- 2.7 นักรักษาอนามัย เช่น พืช สัตว์ป่า หิน มาเป็นประโยชน์ในการศึกษา
- 2.8 นักรักษากรรมที่มนุษย์มาประดิษฐ์ตกแต่ง เช่น อาคาร บ้านเรือน สนามบิน และสถานีดับเพลิงมาเป็นประโยชน์ในการศึกษา

ACC. No.	083942
DATE RECEIVED	20 เม.ย. 2536
CALL No.	

2.9 แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและทันตแพทย์ให้ความรู้ด้าน สุขภาพ

กรมสามัญศึกษาได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อเป็นแนวทางพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดังนี้ (กรมสามัญศึกษา, 2532 : 1)

1. บทบาทด้านการวางแผนงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
2. บทบาทด้านการสร้างและเผยแพร่เกียรติประวัติของโรงเรียน
3. บทบาทด้านการให้บริการด้านชุมชน
4. บทบาทด้านการเป็นผู้นำและให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน
5. บทบาทด้านการได้รับความสนับสนุนจากชุมชน
6. บทบาทด้านการประเมินผลงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

บทบาทด้านการวางแผนงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การวางแผนงาน (Planning) แม้จะเป็นคำสั้น ๆ แต่มีความหมายกว้างขวาง การวางแผนหลักการสำคัญขึ้นอยู่กับฐานของกระบวนการในการปฏิบัติงานทุกอย่าง การวางแผนที่ดีจะช่วยให้การปฏิบัติงานทุกอย่างสำเร็จลุล่วงไปด้วยความราบรื่น มีประสิทธิภาพแผนงานเป็น ประจักษ์ซึ่งมีที่ช่วยชี้ทางในการดำเนินงาน (เสนาะ ตีเขาวี และคณะ, 2521 : 14)

กิตติมา ปรีดีดิลก (2524 : 109) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการวางแผนไว้ดังนี้ การวางแผนหมายถึง การกำหนดขั้นและขยายวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการ การค้นพบ ปัญหาและวิธีแก้ปัญหา ตลอดจนการแสวงหาวิธีการที่ดีที่สุด ง่ายที่สุด รวดเร็วที่สุด เพื่อดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

นิพนธ์ กินาวงศ์ (2523 : 48) ได้ให้ความหมายของการวางแผนไว้ 4 ลักษณะ

คือ

1. การวางแผนงาน คือ กระบวนการทางจิตใจ เป็นความรู้สึกนึกคิด ก่อนลงมือปฏิบัติ
2. การวางแผนงาน คือ การกำหนดรูปแบบของอนาคตตามที่ต้องการ และกำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
3. การวางแผนงาน คือ การตกลงใจไว้ล่วงหน้าที่จะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อไร และมีใครเป็นผู้กระทำบ้าง
4. การวางแผนงาน คือ การกำหนดแนวทางดำเนินงานไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง เพื่อว่าเมื่อลงมือปฏิบัติจริงจะได้มีระบบ ขั้นตอนให้บังเกิดผลดีที่สุดและประหยัดที่สุด

สมบุรณ์ พรหมภาพ (2521 : 115 - 117) ได้สรุปว่าขั้นตอนในการวางแผนของผู้บริหารควรนำไปปฏิบัติเพื่อวางแผนการศึกษามี 4 ขั้นตอนคือ

1. การศึกษาให้เข้าใจธรรมชาติของปัญหาว่าอะไรคือสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เรากำลังเผชิญอยู่ และกำหนดลักษณะสำคัญของปัญหาออกมาให้ปรากฏชัดเจน การกำหนดความมุ่งหมายในการดำเนินงานและการจัดลำดับการปฏิบัติงานในแผนตามลำดับก่อนหลัง
2. การหาข้อมูลเพื่อเป็นหลักฐานประกอบการวางแผน ได้แก่ การศึกษาให้เข้าใจข่าวสาร ข้อมูล กฎหมาย ระเบียบ ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น
3. การกำหนดทางเลือก ได้แก่ การพิจารณาหาแนวทางแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้
4. การจัดตั้งหน่วยงานสนับสนุนการปฏิบัติตามแผน ได้แก่ การเตรียมแผนงานไว้เพื่อแก้ปัญหาที่จะมีตามมาในขณะที่ดำเนินงานตามแผนนั้น

สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 4) ได้ให้ความหมายว่า การวางแผน คือ การพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผลโดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ ในการกำหนดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติในอนาคต เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์การวางแผนเน้นการคิดและกำหนดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติเป็นการตัดสินใจไว้ล่วงหน้าว่า จะทำอะไร ทำไม่จึงทำ จะทำอย่างไร จะให้ใครทำ จะทำที่ไหนและจะทำเมื่อใด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 18) ได้อธิบายไว้ว่า การวางแผนเป็นการกำหนดขั้นตอน รายละเอียดในแต่ละเรื่องอย่างเป็นระบบทำให้แผนมีคุณภาพ ซึ่งวิธีดำเนินการในการวางแผนประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ

1. การเตรียมการ เป็นการเตรียมข้อมูลที่จำเป็นต้องใช้ในการวางแผนในขั้นที่มีงานที่ต้องปฏิบัติอยู่ 3 เรื่อง คือ

- 1.1 การศึกษานโยบายของโรงเรียน
- 1.2 การประมวลสภาพปัจจุบัน ปัญหาและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
- 1.3 การกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา

2. การวางแผนจะต้องดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

- 2.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายและรายละเอียดของงานและโครงการ
- 2.2 การจัดทำร่างแผน
- 2.3 การเสนอร่างแผนเพื่อพิจารณา

3. เสนอความเห็นชอบจากคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ (2528 : 33) ได้เสนอแนวทางในการปฏิบัติในขั้นตอนการวางแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ว่า เมื่อทราบปัญหาและความต้องการของโรงเรียนกับชุมชนแล้ว ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีการกำหนดและเขียนแผนงานโครงการโดยดำเนินการดังนี้

1. ให้บุคคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดและเขียนแผนงาน
2. ให้คณะกรรมการการศึกษาของโรงเรียนมีส่วนทราบแนวทางดำเนินการตามแผน
3. ระบุดังบุคคลากรที่รับผิดชอบโครงการในแผนงานให้ชัดเจน โดยพยายามให้บุคคลากรทุกคนได้มีส่วนในการรับผิดชอบโครงการตามแผน
4. กำหนดวิธีการและระยะเวลาในการประเมินผลให้ชัดเจน
5. กำหนดผู้รับผิดชอบและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลให้ชัดเจน
6. กำหนดการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ทั้งวัสดุอุปกรณ์และบุคคลให้มากที่สุดในการทำโครงการของแผนงาน

7. พิจารณาความเป็นไปได้ของโครงการในแผนงานก่อนอนุมัติดำเนินการ จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า การวางแผนงาน จะต้องมีการพิจารณาและตัดสินใจไว้ล่วงหน้า จะทำอะไร และจะทำอย่างไรที่ใหม่และเมื่อใด ทั้งที่ต้องอาศัย ข้อมูลจากสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการกำหนดสิ่งที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ในการวางแผนงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ควรให้บุคลากรทุกฝ่าย ได้มีส่วนกำหนดและรับทราบ ระบุตัวผู้รับผิดชอบ วิธีการดำเนินงาน ตลอดจนทรัพยากรที่ใช้และ พิจารณาความเป็นไปได้ของโครงการในแผนงานก่อนการปฏิบัติงานตามแผน และให้เกิด ประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

บทบาทด้านการสร้างและเผยแพร่เกียรติประวัติของโรงเรียน

เป็นที่ทราบกันดีว่าโรงเรียนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม และตั้งอยู่ได้ด้วยความสำเร็จ และความร่วมมือของประชาชน การประชาสัมพันธ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับโรงเรียน ผู้บริหาร โรงเรียน การจัดกิจกรรมเพื่อการประชาสัมพันธ์โรงเรียนให้ได้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2526 : 94)

โรงเรียนเป็นสถาบันหนึ่งที่ตั้งอยู่ในชุมชน ฉะนั้นโรงเรียนกับชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้อง และร่วมมือกันอยู่เสมอ แต่การให้การสนับสนุนหรือร่วมมือของประชาชนในชุมชนจะเกิดขึ้นได้ เป็นอย่างดีนั้น ประชาชนต้องมีความศรัทธาต่อโรงเรียน ฉะนั้น โรงเรียนจะต้องสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชน วิธีการหนึ่งที่จะได้ก็คือ การสร้างและรักษาเกียรติประวัติของโรงเรียน ซึ่งมีแนวทางในการปฏิบัติดังนี้ (กรมสามัญศึกษา, 2523 : 1)

1. การรวบรวมและเผยแพร่ประวัติของโรงเรียน ประวัติผู้อุปการะโรงเรียน ประวัติดู และนักเรียนดีเด่น
2. การกำหนดอุดมการณ์ของโรงเรียนที่คำนึงถึงความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ
3. การกำหนดวิธีการปฏิบัติที่จะเสริมสร้างคุณธรรม ลักษณะนิสัย และความประพฤติ ตามอุดมการณ์ของโรงเรียน

จากเกณฑ์ของกรมสามัญศึกษาดังกล่าวมาแล้ว พอที่จะจำแนกเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนพึงปฏิบัติดังนี้ (ปรีชา ศิริมาศ 2525 : 112)

1. เผยแพร่ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบ
2. แนะนำและเผยแพร่ประวัติครูในโรงเรียนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้จัก
3. ประกาศเกียรติคุณและแจ้งชื่อผู้อุปการะคุณต่อโรงเรียนให้ประชาชนในชุมชนทราบ
4. เผยแพร่ประวัตินักเรียนดีเด่นของโรงเรียนให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบ
5. แนะนำและเผยแพร่โครงการดีเด่นของโรงเรียนให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบ
6. การส่งเสริมให้นักเรียนอยู่ในกรอบวินัยระเบียบประเพณีอันดีงาม
7. การเผยแพร่ผลงานของนักเรียนและการเข้าร่วมกิจกรรมของท้องถิ่น
8. การนำเอาค่านิยมทัศนคติ และความต้องการของชุมชนมาเป็นแนวทาง

ในการกำหนดจุดหมายและปรัชญาของโรงเรียน

9. ชี้แจงนโยบายและความก้าวหน้าของโรงเรียนให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบ
10. โรงเรียนและชุมชนได้ร่วมกันกำหนดจุดหมายและการดำเนินงานของโรงเรียนเกี่ยวกับการศึกษาบทบาทการสร้างและเผยแพร่เกียรติประวัติของโรงเรียน ผู้วิจัยเห็นว่า บทบาทที่เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชน เพื่อที่จะนำชุมชนเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือและพัฒนาโรงเรียน ซึ่งสิ่งที่จะต้องนำออกเผยแพร่ เพื่อเป็นเกียรติประวัติของโรงเรียน ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน บุคลากรดีเด่น และแนวปฏิบัติหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในการเผยแพร่ เกียรติประวัติเหล่านี้ อาจทำได้หลายลักษณะ เช่น การจัดทบทหนังสือหรือเอกสารแจ้งเรื่องราวต่าง ๆ ของโรงเรียน การแนะนำในโอกาสอันควร เช่น วันประชุมผู้ปกครอง การจัดทบทป้ายประกาศ หรือการจัดให้มีหอกระจายข่าวเพื่อแจ้งเรื่องราวต่าง ๆ ของโรงเรียนให้ประชาชนได้รับทราบ

บทบาทด้านการให้บริการชุมชน

นางเจสียว สุมาวงศ์ (2516 : 20-23) ได้ให้แนวความคิดและทัศนะเกี่ยวกับ